

FRA ADVOKAT KRISTEN JOHANSEN

Oslo, den 27. mai 1940.

Fortrolig.

Norges Industriforbund,
O s l o .

Etter anmodning tillater jeg meg aa gi et resyme av de uttalelser jeg har avgitt om de rettslige følger av krigsbegivenhetene i Norge.

Torsdag den 9. april eller natten til denne dag begynte den tyske hærmakts aksjon i Norge. Samme natt forlot konge, storting og regjering landets hovedstad. Den 9. april ble motstanden oppgitt i Oslo; derimot fortsattes motstanden paa andre punkter, hvorfor krigstilstand ble erklært a herske mellem Tyskland og Norge. I dag er det faktiske forhold forsaa-vidt, at den tyske hærmakt behersker landet opp til Mo i Rana, og dessuten holder Narvik besatt med en styrke som er beleiret av norsk og engelsk-fransk militær. Lenger nord holdes landet av den norske stridsmakt. Formentlig befinner ogsaa den norske konge og regjeringen Nygaardsvold seg der.

Umiddelbart etter besettelsen av Oslo innsatte major Quisling seg som regjering i Oslo. Etterat høyesterett som den eneste gjenværende statsmakt hadde innsatt et administrasjonsraad og dette var akseptert av den tyske hærmakt, traadte den Quislingske regjering tilbake.

Innen den okkuperte del av landet utøves den sivile statsmyndighet som følge av okkupasjonen av en utsænt Reichskommissar.

Den i Nordlandene værende norske regjering har erklært at all norsk eiendom og alle norske fordringer i utlandet er overtatt av den i henhold til grunnlovens prgf. 105. Hvorvidt denne bestemmelse har rettslig gyldighet eller ei, er et spørsmaal som det ikke er grunn til aa diskutere naa og paa dette sted. Faktisk medfører bestemmelsen iallfall at de opprinnelige eiere eller fordringshavere i alminnelighet ikke for tiden kan disponere over det som omfattes av bestemmelsen.

Forholdet er i dag for den del av Norge som ikke ligger nordenfor Mo i Rana, at vi samtidig har en norsk konge som utøver regjeringsmakt gjennom sin regjering med et potensielt norsk storting og en tysk okkupasjonsmyndighet med et norsk administrasjonsstyre som mellemeledd mellem seg og den norske administrasjon og befolkning. Det sier seg selv at en ikke, hvis det er uoverensstemmelser mellem paabud fra disse to sett myndigheter kan lystre dem begge. Det maa følgelig finnes en skillelinje mellem de tilfeller hvor den øverste myndighet rettslig sett tilligger den ene og den annen.

Rent rettslig er det første spørsmaal, om en regjering som ikke alene faktisk, men ogsaa rent geografisk manjer mulighet for aa haand sin myndighet overhodet kan gi paabud for det omraade hvor den ikke i utøve myndighet. Dette spørsmaal er det for tiden ikke grunn til aa u- søke.

Det som for tiden har interesse er spørsmålet om hvor langt okkupasjonsmakten og administrasjonsraadets myndighet gaar.

Innledningsvis er aa si at "den lovmessige makt faktisk er gaa over til okkupanten" (Haagerkonvensjonens art. 43) for det foran nevnte omraade, hvilket som bekjent er den overveiende del av Norge. Det betyr seg "faktisk under den fiendtlige hærs myndighet". Og denne myndighet "er befestet og i stand til aa gjøre seg gjeldende" (Haagerkonvensjonens art. 42).

- - - -

Krig er saa gammel som de menneskelige samfunn. Det kan ikke med noen rimelighet bestrides, at krigens lov opprinnelig har vært at makt er rett. Men dette gjelder ikke ubegrenset. Visse ideer har kjempet seg fram til seier, saaledes at de er blitt en bestanddel av den siviliserte verdens felles tankeverden. De er i ingressen til fjerde Haageroverenskomst uttrykt saaledes:

"Befolkningene og de krigførende skal beskyttes av og stilles under folkerettens prinsipper, saaledes som det fremgaar av fastslaaete sedvaner mellom siviliserte nasjoner, av menneskelighetens lover og av den offentlige samvittighets krav."

Derneft har de deltagende i Haagerkonvensjonene av 1907-1910 uttrykkelig forbundet seg til i krigstilfelle aa overholde visse bestemte regler. Av interesse i vaar forbindelse er reglementet angaaende landkrigens lover og sedvaner art. 42 ff., hvorav hitsettes:

Art. 42.

"Et omraade betraktes som okkupert, naar det faktisk befinner seg under den fiendtlige hærs myndighet.

Okkupasjonen utstrekker seg kun til de omraader, hvor denne myndighet er befestet og i stand til aa gjøre seg gjeldende."

Art. 43.

"Naar den lovmessige makt faktisk er gaatt over til okkupanten, skal denne ta enhver forholdsregel, som beror paa ham, for saavidt mulig aa gjenopprette og sikre den offentlige orden og det offentlige liv okkupanten skal herunder respektere de lover, som gjelder i landet, med mindre det foreligger absolutte hindringer derfor."

Art. 44.

"Det er forbudt en krigførende aa tvinge befolkningen paa et okkupert omraade til aa gi opplysninger om den annen krigførende hær eller forsvarsmidler."

Art. 46.

"Familiens ære og rettigheter, individernes liv, den private eiendom, den religiøse overbevisning og religionsøvelsen skal respekteres.

Privat eiendom kan ikke inndras."

Art. 48

"Hvis den okkuperende paa det besatte omraade oppkrever skatter, toll og avgifter, som er paalagt til fordel for staten, skal han saavidt mulig følge de for ligningen og skattefordelingen gjeldende regler og det paaligger da den okkuperende aa utrede utgiftene til administrasjo-

av det besatte område i den utstrækning hvori den lovlige regjering forpliktet hertil."

Art. 49.

"Andre pengeytelser enn de i forrige artikkel omhandlede skatter i den okkuperende kun oppkreve paa det besatte område, naar det skjer til armeens behov eller til omraadets administrasjon."

Art. 51.

"Ingen ytelse skal oppkreves uten i kraft av skrevet paalegg under selvstendig kommanderende generals ansvar.

Det skal saavidt mulig ikke skrives til saadan oppkrevning uten etter de gjeldende regler for ligning og skattefordeling.

For enhver ytelse skal et mottagelsesbevis leveres yteren."

Art. 52.

"Ytelse in natura og tjenester kan kun fordres av kommuner og innvånere, naar det er til okkupasjonsherens behov. De skal staa i forhold til landets hjulpekilder og skal ikke være av den natur, at de innebærer forpliktelse for befolkningen til aa ta del i krigsoperasjonene mot fedrelandet.

Ytelsens og tjenestene kan kun fordres med bemyndigelse av den, som kommanderer paa vedkommende besatte sted.

Ytelse in natura skal saavidt mulig betales kontant; hvis dette ikke gjøres, skal de bekreftes ved kvitteringer og de skyldige summer betales snarest mulig."

Art. 53.

"Den hær som holder et område besatt, kan kun bemektige seg de rede penger, kapitaler og fordringer som i egentlig forstand tilhører Staten, vaapenopplag, befordringsmidler, magasiner, proviant og overhodet enhver rørlig eiendom, staten tilhørende, som kan tjene krigsoperasjonene.

Alle midler til forsendelse og transport paa land, sjø eller i luften av meddelelser, personer eller ting - bortsett fra de tilfelle, som er ordnet ved sjøretten -, saavel som vaapenopplag og overhodet alle slags krigsfornödenheter kan tas, selv om de tilhører private personer, men skal erstattes; skadeerstatningen ordnes ved fredsslutningen."

Paa vasis herav kan visse alminnelige regler oppstilles. En maa imidlertid ha for øye at disse selv og i særdeleshet spørsmålet om de faktiske forhold, som er avgjørende for deres anvendelse ikke kan diskuteres paa like fot. En kan ikke overfor en okkupasjonsstykke så at dette eller hint vil vi prosedere om. Det finnes med andre ord ingen jevnbyrdighet. Den forståelse som okkupasjonsmyndighetene hevder blir inntil videre avgjørende.

For det første er det uomtvistelig at innen det besatte område ga okkupasjonsmyndighetens bestemmelser foran den ordinære norske regjerings bestemmelser. Den siste kan ikke ved noen forordning, gyldig paalegge norske befolkning aa foreta eller unnlate noe, som okkupasjonsmakten forbyr eller forlanger, saafremt okkupasjonsmaktens paabud ikke ligger utenfor grensene av en okkupasjonsmyndighets rettslige beføyelse. Herav

følgen at den heller ikke senere kan gjøre ansvar gjeldende mot norske borgere fordi disse ikke har rettet seg etter dens - regjeringens- forholdsordrer, naar disse var i strid med okkupasjonsmyndighetenes bestemmelse.

For det annet maa det være klart at okkupasjonsmyndigheten ikke har adgang til aa forføye over eller gi paabud vedkommende verdigjenstander som ikke er innenfor dets maktomraade. Den vil derfor ikke rettmessig kunne utnytte fordringer paa personer utenfor okkupasjonsomraadet eller verdipapirer hvis betalingssted er utenfor dette.

Et spørsmaal som ikke var ganske lett aa besvare, er ikke lenger særlig aktuelt, nemlig om stillingen, hvor en bedrifts organer hadde tilhuse innenfor okkupasjonsomraadet, mens bedriften selv laa utenfor dette. Min oppfatning var - og er - at i saa fall kunne det ikke paalegges styret aa gi bedriftene ordrer til aa etterkomme okkupasjonsmyndighetenes bestemmelser.

For innen jeg forøvrig gaar over til enkeltheter, bør det formentlig sies noen ord om administrasjonsstyrets rettslige stilling og myndighet.

Administrasjonsstyret har en dobbelt hjemmel, oppnevningen ved Høyesterett og godkjennelse fra okkupasjonsmaktens side. Allerede den første gir den en betydelig rettslig status. Et land eller en del av et land kan ikke være uten administrasjon, og ved sin forsvinnen etterlot den utøvende og lovgivende myndighet et tomrom, som simpelthen maatte utfylles. Ingen annen enn den fremdeles virkende tredje statsmakt kunne gjøre dette. Vi maa derfor gaa ut fra at Administrasjonsraadet saa langt myndigheten er det overdratt av Høyesterett er suverent. Enn sterkere blir denne suverenitet ved at det - innen visse grenser - anerkjennes av okkupasjonsmakten som utførende organ. Saa langt okkupasjonsmaktens myndighet rekker, er derfor Administrasjonsraadets bestemmelser fattet med okkupasjonsmyndighetens bifall endelige og bindende, selv om de ligger utenfor hittil gjeldende rettsregler. Hvorvidt det foreligger "absolutte hindringer" for aa følge disse, maa etter sakens natur endelig avgjøres av okkupasjonsmakten.

- - - -

Følgende spesielle spørsmaal er stillet meg og er av meg besvart saaledes:

1. Er paalegg fra Administrasjonsraadet forpliktende for rettssubjekter i det okkuperte omraade?

Svar: Ja, for saavidt de enten ligger innen rammen av norsk lovgivning eller er hjemlet ved bestemmelse av okkupasjonsmakten uten at denne positivt kan sies aa krenke Haagerkonvensjonen.

2. Kan Administrasjonsraadet fritas for forpliktelser etter gjeldende norsk lov og forskrifter?

Svar: Som ovenfor.

3. Kan Administrasjonsraadet foreta forandringer i kontrakter inngaatt med den norske stat?

Svar: Som ovenfor.

Er nye lover og forordninger som etter 9/4 1940 utstedes av den norske regjering bindende for rettssubjekter i det okkuperte omraade?

Gjelder f.eks. det av Regjeringen utstedte moratorium i det okkuperte område?

Svar: Nei.

5. Er man i det okkuperte område forpliktet til aa innbetale forfalne skatter og avgifter til Staten - og til kommunene? (Er det i tilfelle med hensyn til kommunens avgjørende om betalingsstedet er innenfor det okkuperte område selv om en større eller mindre del av kommunen er utenfor).

Svar: Ja, ovennævnte med Administrasjonsraadets, av okkupasjonsmakten godkjente bestemmelser.

6. Gjelder i bekreftende fall fremdeles en arbeidsgivers forpliktelser til aa trekke for skatt?

Svar: Ja.

7. Kan det opptrekkes noen grense for hva private personer er forpliktet til aa foreta for den okkuperende makt?

Svaret gis i og med en henvisning til hva det foran er sagt om Haagerkonvensjonen.

Praktisk talt vil det overfor et paabud fra okkupasjonsmakten ikke være annen grense enn at dette ikke er rettsmessig og ikke kan forlanges etterkommet, med mindre arbeidet er til okkupasjonshærens behov og ikke gaar ut paa aa hjelpe okkupanten i hans foretagende mot den norske hær.

Erstatning skal i alle tilfelle erlegges.

8. Er der noen formalia aa iakttas - før en paatar seg aa utføre arbeid eller utleverer varer?

Svar: Nei, ikke andre enn de som en fornuftig forretningsmann normalt vil forlange oppfylt.

9. Hva forstås med at "ytelser in natura og tjenester... er til okkupasjonshærens behov"? (Jfr. Haag-konvensjonens § 52). Er det her kun tale om mat og drikke etc. (til mennesker og dyr) - eller omfatter begrepet alle slags ytelser som "den som kommanderer" anser aa være til hærens behov?

Svar: Kommandobemyndighetens begrunnede oppfatning vil være avgjørende for enhver som befinner seg under hans makt.

10. Er en f.eks. forpliktet til aa gjenoppbygge en av den norske armé ødelagt bro:

- a. Hvis broen paastas kun aa tjene det okkuperte lands sivile interesser, og
- b. Hvis broen utvilsomt i første rekke tjener okkupasjonshærens interesser?

Svar:

ad a: Ja.

ad b: Til gjenoppbygging av offentlige broer er en formentlig i

alle tilfelle forpliktet til aa yte sin medvirkning naar det forlanges. Forøvrig vil svaret avhenge av om arbeidet kan sies aa være "deltagelse i krigsoperasjoner mot fedrelandet."

11. Er en forpliktet til aa utføre arbeidet paa en flyplass som kun tjener okkupasjonsherens militære formaal? Er det i saa henseende noen forskjell om arbeidet gjelder reparasjon av paaført krigsakade eller utvidelse av bestaaende anlegg?

Svar: Som til foregaaende spørmaal.

12. Naar "alle slags krigsfornødenheter kan tas" (jfr. § 53), gjelder dette da kun ferdige varer? - eller kan det ogsaa forlanges at nye varer produseres?

Svar:

Det kan ikke forlanges at en fabrikerer krigsfornødenheter til bruk mot eget lands militærarmakt.

13. Er et rettssubjekt i det okkuperte omraade forpliktet til aa oppfylle kontrakter inngaatt med rettssubjekter utenfor omraadet?

Svar: Prinsipielt ja, men selvfølgelig under forutsetning av at prompte oppfyllelse av den annen parts forpliktelse er sikret.

14. Er en okkupasjon force majeure for rettssubjekter innenfor det besatte omraade med hensyn til kontrakter inngaatt med
- England-Frankrike.
 - Tyskland.
 - Danmark.
 - andre land?

Hvordan stiller det seg med hensyn til

- oppfyllelse av kontrakter av enhver art, som før krigen er inngaatt med rettssubjekter i Tyskland?
- inngaaelse av nye kontrakter med saadanne rettssubjekter?

Svar: Okkupasjonen er force majeure overfor alle okkupantens fiender. Den kan selvfølgelig være generell force majeure, nemlig naar den hindrer fabrikasjonen eller leveranse.

I det okkuperte omraade maa en oppfylle kontrakter, inngaatt paa forhaand med innvaanere av den okkuperende makt. Jeg kan ikke se at det er noen grunn til ikke ogsaa aa slutte nye kontrakter.

A r b ø d a g s t

Kristen Johansen

(Avskriften er fra:

Erstatningsdirektoratets mangoldaggjorte dokumentksamling angaaende norske myndigheters stilling til tyske arbeidsoppdrag den første tid etter 8. april 1940.) (Istandbragt ved lrv. saksfører Ole Torleif Røed, Oslo.)